

ABU NASR FOROBIY TA'LIMOTIDA KOMIL INSON G'OYASI VA UNING HARBIY-PEDAGOGIK MODEL SIFATIDAGI FALSAFIY- PEDAGOGIK TALQINI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18454258>

Turgunbayev Toxirjon Abdugafurovich

Farg'ona davlat universiteti

harbiy ta'lim fakulteti dotsenti. istefodagi podpolkovnik

Annotatsiya

Mazkur maqolada Abu Nasr Forobiyning komil inson g'oyasi harbiy ta'lim fakulteti talabalarini shakllantirishdagi konseptual va metodologik ahamiyati ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida Forobiy ta'limotidagi aqliy, axloqiy, ijtimoiy va irodaviy barkamollik komponentlari pedagogik modellashtirish orqali zamonaviy harbiy-pedagogik jarayonga integratsiyalashgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, komil inson modeli talabalarda ma'naviy-intellektual fazilatlarni sistematik rivojlantirish, professional va shaxsiy kamolotga erishish hamda ijtimoiy mas'uliyat va vatanparvarlikni mustahkamlashda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, maqola Forobiy g'oyalarining zamonaviy harbiy ta'lim tizimida nazariy va amaliy tatbiqini ochib beradi, pedagogik jarayonni tizimli va integrativ shaklda boshqarish imkoniyatlarini tahlil qiladi.

kalit so'zlar

Abu Nasr Forobiy

Komil inson

Harbiy-pedagogik model

Ma'naviy-intellektual fazilatlar

Shaxs kamoloti

Pedagogik modellashtirish

Kompetensiyaviy yondashuv

KIRISH

Bugungi globallashuv va geosiyosiy raqobat kuchayib borayotgan sharoitda jamiyat taraqqiyotining barqarorligi, milliy xavfsizlikni ta'minlash hamda davlatning strategik manfaatlarini himoya qilish masalalari bevosita inson kapitalining sifat jihatdan yetukligi bilan uzviy bog'liqdir. Ayniqsa, harbiy ta'lim tizimida kasbiy jihatdan puxta tayyorlangan, jismonan chiniquqan mutaxassislar bilan bir qatorda, yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil va tanqidiy fikrlay oladigan, ijtimoiy mas'uliyat va vatanparvarlik g'oyalarini ongli ravishda

anglaydigan shaxslarni shakllantirish ustuvor pedagogik vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu boisdan, harbiy ta'lim jarayonini boyitishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlovchi nazariy manbalarga murojaat etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur jarayonda Sharq mutafakkirlarining boy falsafiy-pedagogik merosi, xususan, buyuk alloma Abu Nasr Forobiyning komil inson haqidagi ta'limoti alohida e'tiborga loyiqdir. Forobiy o'z qarashlarida inson kamolotini jamiyat taraqqiyotining hal qiluvchi omili sifatida talqin etib, shaxsning aqliy yetukligi, axloqiy barkamolligi va ijtimoiy mas'uliyati o'zaro uzviy bog'liqlikda rivojlanishini "komil inson" g'oyasi orqali konseptual asoslab beradi. Mutafakkir nazarida, haqiqiy komillik faqat bilim va ko'nikmalarning yig'indisi bilan emas, balki axloqiy poklik, ongli intizom, adolatparvarlik va jamiyat manfaatlariga sadoqat kabi fazilatlarning uyg'unligi bilan belgilanadi.

Forobiy tomonidan ilgari surilgan ushbu yondashuv harbiy ta'lim tizimi uchun ayniqsa dolzarb bo'lib, u harbiy xizmatchining professional faoliyatini faqat texnik va jismoniy tayyorgarlik doirasida emas, balki ma'naviy-intellektual barkamollik nuqtai nazaridan ham talqin etishni taqozo etadi. Zero, zamonaviy harbiy mutaxassisdan yuqori darajadagi bilim va mahorat bilan birga, mas'uliyatli qaror qabul qilish qobiliyati, irodaviy barqarorlik, axloqiy sobitlik hamda fuqarolik pozitsiyasining aniqligi talab etiladi.

Hozirgi davrda harbiy-pedagogik jarayonda shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va qadriyatga asoslangan ta'lim paradigmalari tobora keng qo'llanilayotgan bir sharoitda Forobiy ta'limotidagi komil inson modeli metodologik asos sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu modelda bilim, axloq, irodaviy yetuklik va jamiyat manfaatlariga sadoqat o'zaro dialektik birlikda qaralib, shaxs kamolotining yaxlit tizimi sifatida talqin etiladi. Bu esa harbiy ta'lim muassasalari talabalari va kursantlarini professional faoliyatga tayyorlash jarayonida ularning shaxsiy sifatlarini tizimli, izchil va maqsadga yo'naltirilgan tarzda rivojlantirish imkonini beradi.

Mazkur ilmiy maqolada Abu Nasr Forobiy ta'limotida komil inson g'oyasining mazmun-mohiyati falsafiy-pedagogik tahlil asosida ochib berilib, uning zamonaviy harbiy ta'lim tizimi uchun konseptual va metodologik model sifatidagi talqini yoritiladi. Shuningdek, mutafakkir qarashlarining harbiy-pedagogik jarayonda talabalarda ma'naviy-intellektual fazilatlarni shakllantirishdagi nazariy asoslari hamda amaliy tatbiq etish imkoniyatlari ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Abu Nasr Forobiyning falsafiy-pedagogik merosi Sharq va G'arb ilm-fanida inson kamoloti, axloqiy yetuklik va jamiyat taraqqiyoti masalalarini tadqiq etishda muhim nazariy manba sifatida e'tirof etib kelmoqda. Mutafakkirning "Fozil odamlar shahri", "Saodatga erishish yo'llari", "Aql ma'nolari haqida", "Baxt-saodatga erishuv" kabi asarlarida komil inson g'oyasi markaziy tushuncha sifatida ilgari surilgan bo'lib, unda shaxsning aqliy, axloqiy va ijtimoiy fazilatlari uyg'unligi falsafiy-pedagogik jihatdan tizimli asoslangan. Shu bilan birga, Forobiy inson kamolotini faqat individual rivojlanish jarayoni sifatida emas, balki jamiyat taraqqiyotini belgilovchi ijtimoiy hodisa sifatida ko'radi. Unga ko'ra, fozil jamiyatning barpo etilishi komil insonlarni tarbiyalash bilan bevosita bog'liq bo'lib, bu jarayonda ta'lim-tarbiya hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda Forobiy ta'limoti ko'proq falsafiy, axloqiy va umumiy pedagogik nuqtai nazardan o'rganilgan bo'lsa-da, uning ilgari surgan komil inson modeli harbiy-pedagogik kontekstda yetarlicha sistematik tahlil qilinmagan. Ayrim olimlar (M. Xayrullayev, A. Irisov, A. Qodirov va boshqalar) Forobiy qarashlarida axloqiy tarbiya, bilim va aqlning ustuvorligi masalalariga e'tibor qaratgan bo'lsalar-da, ularning harbiy ta'lim tizimi bilan integratsiyasi masalasi ko'pincha fragmentar tarzda yoritilgan. Shu bilan birga, so'nggi yillarda pedagogika va harbiy ta'lim sohasida olib borilayotgan ilmiy izlanishlar harbiy xizmatchi shaxsini kompetensiyaviy, qadriyatga asoslangan va ijtimoiy mas'uliyatni anglaydigan individ sifatida shakllantirishning dolzarbligini ko'rsatmoqda. Vatanparvarlik, irodaviy barqarorlik, axloqiy sobitlik va ijtimoiy mas'uliyat kabi fazilatlar harbiy mutaxassis tayyorlashning muhim komponentlari sifatida e'tirof etiladi va mazmunan Forobiy ta'limotidagi komil inson g'oyasi bilan uzviy bog'liqdir.

Shu boisdan, Forobiy pedagogik merosini harbiy-pedagogik nuqtai nazardan qayta talqin qilish va uning komil inson g'oyasini zamonaviy harbiy ta'lim paradigmalari bilan integratsiyalash ilmiy jihatdan asoslangan va amaliy ahamiyatga ega yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot Abu Nasr Forobiy ta'limotida komil inson g'oyasining mazmun-mohiyatini ochib berish va uni zamonaviy harbiy ta'lim tizimi uchun konseptual harbiy-pedagogik model sifatida talqin etishga qaratilgan bo'lib, unda kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning metodologik asosi Sharq mutafakkirlarining falsafiy-pedagogik qarashlari, shaxs kamoloti va ta'limning ijtimoiy mohiyati haqidagi konsepsiyalar, shuningdek, zamonaviy pedagogikaning shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va aksiologik (qadriyatga asoslangan) yondashuvlaridan tashkil topgan.

NATIJALAR

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Abu Nasr Forobiyning komil inson g'oyasi harbiy ta'lim fakulteti talabalarida ma'naviy-intellektual fazilatlarini shakllantirishda konseptual va metodologik asos sifatida samarali qo'llanilishi mumkin. Tadqiqot doirasida olingan adabiyotlar tahlili, falsafiy-pedagogik tahlil va pedagogik modellashtirish natijalariga asoslanib quyidagi asosiy xulosalar ishlab chiqildi:

Forobiy komil insonni aqliy, axloqiy, ijtimoiy va irodaviy barkamollikning uyg'unligi sifatida talqin qiladi. Harbiy ta'lim kontekstida ushbu komponentlar talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida metodologik poydevor vazifasini bajaradi. Ularning uyg'un rivojlanishi talabalarda irodaviy barqarorlikni mustahkamlash, ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish va kasbiy salohiyatni oshirish imkoniyatini beradi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Forobiy pedagogik qarashlari asosida ishlab chiqilgan harbiy ta'lim modullari talabalarni axloqiy mas'uliyat, adolatparvarlik, vatanparvarlik va jamiyatga sadoqat fazilatlarini tizimli ravishda shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa ularning shaxsiy va kasbiy kamolotini integrativ tarzda rivojlantirishga zamin yaratadi.

Forobiy ta'limotida bilim va aqlning ustuvorligi prinsiplariga tayangan holda harbiy fakultet talabalari tanqidiy tafakkur, muammolarni analitik tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini sezilarli darajada rivojlantiradi. Natijada, ular harbiy-pedagogik jarayondagi murakkab va muammoli vaziyatlarga samarali javob berish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Tadqiqot jarayonida ishlab chiqilgan harbiy-pedagogik model Forobiy qarashlarining amaliy pedagogik konsepsiyasini integratsiyalash orqali talabalarni komil inson sifatida shakllantirishga qaratilgan tizimli mexanizmni taqdim etdi. Modelda ma'naviy, intellektual va irodaviy komponentlar uzviy uyg'unlikda aks ettirilgan bo'lib, u harbiy ta'lim jarayonini samarali boshqarish va pedagogik natijalarni optimallashtirish imkonini beradi.

Forobiy ta'limoti zamonaviy harbiy-pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashganda, u talabalar shaxsini qadriyatga asoslangan, axloqiy va intellektual jihatdan yetuk harbiy mutaxassis sifatida tayyorlashning konseptual bazasini yaratadi. Ushbu model nafaqat harbiy fakultetlarda, balki keng pedagogik amaliyotda ham qo'llanilishi mumkin bo'lib, shaxs kamolotini tizimli va integrativ shakllantirishga xizmat qiladi.

Muhokama

Mazkur tadqiqot natijalari Abu Nasr Forobiyning komil inson g'oyasining zamonaviy harbiy ta'lim tizimida konseptual va metodologik ahamiyatini

yoritishda muhim pedagogik va falsafiy nuqtalarni ochib berdi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, komil inson modeli talabalarda aqliy, axloqiy, ijtimoiy va irodaviy komponentlarning uzviy uyg'unligini ta'minlash orqali harbiy-pedagogik jarayonni samarali boshqarish imkonini beradi. Bu esa nafaqat shaxs kamolotini tizimli shakllantirish, balki ularning professional va ma'naviy barkamolligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Forobiy qarashlarining pedagogik konsepsiyalari va zamonaviy kompetensiyaviy yondashuvlar o'rtasidagi uyg'unlik, shuningdek, ma'naviy-intellektual fazilatlarning shakllanishida metodologik asos sifatida foydalanish muhim ilmiy natija bo'ldi. Shu bilan birga, tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Forobiy ta'limotidagi komil inson g'oyasining harbiy ta'lim tizimiga tatbiqu talabalarda ijtimoiy mas'uliyat, axloqiy sobitlik va muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini sezilarli darajada rivojlantiradi.

Mazkur natijalar boshqa zamonaviy pedagogik tadqiqotlar bilan ham uyg'unlik kasb etadi. Masalan, shaxsga yo'naltirilgan, qadriyatga asoslangan va kompetensiyaviy yondashuvlar harbiy ta'limda talabalarning professional va shaxsiy kamolotini yaxlit shakllantirishga xizmat qilishi ko'plab ilmiy tadqiqotlar (A. Irisov, M. Xayrullayev, A. Qodirov) tomonidan tasdiqlangan. Shu nuqtai nazardan, Forobiy g'oyalarining amaliy pedagogik modellar bilan uyg'unlashtirilishi pedagogik jarayonning samaradorligini oshirishga, shuningdek, talabalarda barkamol va irodali shaxs sifatida rivojlanishga imkon yaratadi.

Muhokama davomida shuni ham ta'kidlash zarurki, Forobiy komil inson modelining harbiy-pedagogik kontekstga tatbiqu faqat nazariy asosda emas, balki amaliy modellashtirish orqali ham samarali amalga oshiriladi. Tadqiqot jarayonida ishlab chiqilgan harbiy-pedagogik model talabalarni aqliy, axloqiy va irodaviy barkamollikka yo'naltiruvchi tizimli mexanizm sifatida xizmat qiladi. Bu esa ularning nafaqat kasbiy tayyorgarligini, balki shaxsiy va ma'naviy yetukligini ham bir vaqtning o'zida rivojlantirish imkonini beradi.

Shu bilan birga, Forobiy ta'limotining zamonaviy harbiy pedagogik yondashuvlar bilan integratsiyasi talabalarda ijtimoiy mas'uliyat, vatanparvarlik va adolatparvarlik kabi fazilatlarni uzviy ravishda rivojlantirish imkonini yaratadi. Natijada, pedagogik jarayon talabalar shaxsini qadriyatga asoslangan, axloqiy va intellektual jihatdan yetuk harbiy mutaxassis sifatida shakllantirishga xizmat qiluvchi samarali mexanizmga aylanadi.

Muhokama yakunida, Forobiy g'oyalarining harbiy ta'lim tizimida tatbiqu nafaqat nazariy, balki amaliy pedagogik nuqtai nazardan ham yuqori samaradorlikka ega ekanligi tasdiqlanadi. Bu esa harbiy-pedagogik jarayonni konseptual asos bilan boyitish, talabalarda integrativ shaxs kamolotini

shakllantirish va zamonaviy ta'lim strategiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan muhim ilmiy-amaliy xulosadir.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Abu Nasr Forobiyning komil inson g'oyasi harbiy ta'lim fakulteti talabalari shaxsini shakllantirishda nafaqat konseptual, balki metodologik asos vazifasini samarali bajara oladi. Tadqiqot doirasida olib borilgan adabiyotlar tahlili, falsafiy-pedagogik yondashuvlar va pedagogik modellashtirish natijalari Forobiy ta'limotining zamonaviy harbiy-pedagogik jarayonda amaliy tatbiqi uchun ishonchli ilmiy poydevor yaratishini ko'rsatdi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, komil inson modeli aqliy, axloqiy, ijtimoiy va irodaviy komponentlarning uzviy uyg'unligini ta'minlab, talabalarni kasbiy va shaxsiy kamolotga yo'naltiruvchi tizimli mexanizm sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, Forobiy pedagogik qarashlari asosida ishlab chiqilgan harbiy ta'lim modullari talabalarda axloqiy mas'uliyat, adolat, vatanparvarlik, ijtimoiy sadoqat va tanqidiy tafakkur kabi ma'naviy-intellektual fazilatlarni samarali rivojlantirish imkonini beradi. Bu esa ularning professional va shaxsiy barkamolligini integrativ tarzda shakllantirishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot Forobiy ta'limotini harbiy-pedagogik kontekstga moslashtirish orqali nazariy va amaliy ahamiyatga ega bir qator xulosalarni taqdim etadi:

Nazariy ahamiyati: Komil inson g'oyasi shaxsning aqliy, axloqiy va ijtimoiy fazilatlarini uyg'un rivojlantirish tamoyillarini falsafiy-pedagogik asosda aniqlash imkonini beradi. Tadqiqot natijalari Forobiy qarashlarini zamonaviy harbiy pedagogik modellar bilan integratsiyalashning konseptual va metodologik yo'nalishlarini belgilaydi.

Amaliy ahamiyati: Ishlab chiqilgan harbiy-pedagogik model talabalarni komil inson sifatida shakllantirishga yo'naltirilgan tizimli mexanizmni taqdim etadi. Bu model ma'naviy, intellektual va irodaviy komponentlarning uzviy uyg'unligini ta'minlab, harbiy ta'lim jarayonini samarali boshqarish va pedagogik natijalarni optimallashtirish imkonini yaratadi.

Pedagogik tavsiyalar: Forobiy ta'limoti asosida harbiy ta'lim dasturlarini ishlab chiqishda shaxsga yo'naltirilgan, qadriyatga asoslangan va kompetensiyaviy yondashuvlarni qo'llash tavsiya etiladi. Bu talabalarda barkamol shaxs sifatida rivojlanish, ijtimoiy mas'uliyatni anglash va muammoli vaziyatlarda mustaqil va adolatli qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beradi.

Umuman olganda, Abu Nasr Forobiyning komil inson g'oyasining harbiy-pedagogik model sifatida tatbiqi nafaqat ilmiy nazariy asoslarni boyitadi, balki

harbiy ta'lim tizimida talabalarning ma'naviy-intellektual kamolotini tizimli va integrativ tarzda rivojlantirishga xizmat qiladigan samarali pedagogik vosita sifatida qadrlanishi mumkin. Shu yo'nalishdagi tadqiqotlar kelajakda harbiy va umumiy pedagogik amaliyotni yanada rivojlantirish va takomillashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Forobiy, A. N. (1991). *Al-Madina al-Fadila (Fozil odamlar shahri)*. Toshkent: Sharq.
2. Forobiy, A. N. (1993). *Asarlarni tanlovi*. Toshkent: O'zbekiston.
3. Abdullayev, S. (2015). "Sharq falsafasida shaxs kamoloti va komil inson g'oyasi". *O'zbekiston pedagogika ilmiy jurnali*, 2(4), 45-52.
4. Xayrullayev, M. (2018). *Pedagogik modellashtirish nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: Fan.
5. Irisov, A. (2017). "Harbiy ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar". *Harbiy pedagogika jurnali*, 1(3), 33-41.
6. Qodirov, A. (2020). "Komil inson konsepsiyasi va zamonaviy ta'lim modellari". *Pedagogika va psixologiya*, 4(12), 78-86.
7. Nurmatov, B. (2019). "Abu Nasr Forobiy ta'limotida axloqiy va ijtimoiy kamolot". *Falsafa va ta'lim*, 3(5), 12-22.
8. Shamsiev, D. (2016). *Harbiy ta'lim metodikasi: nazariya va amaliyot*. Toshkent: Harbiy nashriyot.
9. Karimov, T. (2021). "Shaxsga yo'naltirilgan pedagogika va kompetensiyaviy yondashuvlar". *Ta'lim va innovatsiyalar*, 2(7), 59-66.
10. UNESCO. (2015). *Education for sustainable development and global citizenship*. Paris: UNESCO Publishing.